

11. Населення України. Народжуваність в Україні у контексті суспільно-трансформаційних процесів. – К., 2008. – 288 с.
12. Панчук Г. М. Зміни в складі населення Донецької області (1959–1989): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: 07.00.01 / Г. М. Панчук. – Донецьк, 2000. – 17 с.
13. Позняк А. В. Современная миграционная ситуация и проблемы формирования миграционной политики в Украине / А. В. Позняк // <http://www.demoscope.ru/weekly/2007/0285/analit07.php>
14. Русанова Н. Е. Позднее материнство и проблемы воспроизводства населения / Н. Е. Русанова // Политика народонаселения: настоящее и будущее: Четвертые Валентеевские чтения: Сборник докладов (Книга 2) / Ред. В. В. Елизаров, В. Н. Архангельский. – М., 2005. – С. 60–65.
15. Ряди динаміки. – Державний комітет статистики України. Д., 2000. – 90 с.
16. European health for all database (HFA-DB), WHO/Europe, 2008
17. Population in Europe: results // <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Надійшла до редколегії 20.12.09

УДК 55.092

С. Г. Половка

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, Україна

СІМ КРОКІВ НАЗУСТРІЧ ВІДТВОРЕННЮ МОРСЬКИХ ГЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНІ

Розкриті нові можливі сценарії розвитку морських геологічних досліджень в Україні.
Ключові слова: морські геологічні дослідження, Україна.

Раскрыты новые возможные сценарии развития морских геологических исследований в Украине.
Ключевые слова: морские геологические исследования, Украина.

The article reveals new possible scenarios for the development of marine geological research in Ukraine.
Key words: marine geological investigations, Ukraine.

Вступ. Україна – морська держава, яка свого часу мала потужний морегосподарський комплекс, технічне забезпечення та наукові здобутки світового рівня. Наукові та геополітичні інтереси держави поширюються на акваторію Світового океану. Як член ООН Україна активно співпрацює з ЮНЕСКО в морських галузях.

Нинішній етап розвитку геології океанів і морів в Україні складний, неоднозначний і має різну оцінку вчених. Деякі з них оцінюють його як стагнацію морських експедиційних робіт та занепад теоретичних досліджень. Інші розвивають ідеї про переосмислення стратегічних підходів до її розвитку, узагальнення наукових теоретичних і практичних розробок, налагодження чи поновлення контактів із міжнародною спільнотою і т. п.

Постановка проблеми. У складні часи перебудови народного господарства України, зокрема, її морського господарського комплексу в тому числі, існуванню морської геології конче потрібний аналіз здобутків та помилок її минулого. На зна-

чення історії досліджень природничих наук вказував ще академік В. І. Вернадський, який започаткував історію науки і техніки, як окремий науковий напрям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині існуючі різні точки зору на подальший розвиток морської геології в Україні – погляди академіків НАН України В. М. Єремеева та П. Ф. Гожика, думки академіків НАН України Є. Ф. Шнюкова та В. І. Старостенко і доктора наук В. П. Коболева, пропозиції докторів наук В. Х. Геворк'яна та О. А. Щипцова добре відомі науковій громадськості й фахівцям у галузі вивчення акваторії Світового океану [2–3 та ін.]. Нами зроблено спробу проаналізувати стан розвитку морської геології на сучасному етапі та намітити шляхи виходу її з кризи.

Постановка завдання. Веління часу диктує необхідність аналізу історії становлення морської геології як науки для наукового обґрунтування і планування шляхів її подальшого розвитку та оптимізації наукових досліджень в Азово-Чорноморському регіоні та Світовому океані. Нині прикладний напрям розвитку морських геологічних досліджень визначається кризовим станом економіки та необхідністю подальшого науково-технічного розвитку держави. В Україні енергетичне питання важко вирішити без залучення енергетичних ресурсів морського дна (нафта, газ, газогідрати), тому доцільно зберегти та примножити на новому рівні дослідження в галузі морської геології. Звідси випливає завдання нашого дослідження, скорегованого на формування єдиної думки про майбутнє морських геологічних досліджень в Україні.

В існуючі академічні сценарії розвитку морської геології в Україні спробуємо внести нові складові, які на наш погляд, будуть спонукати фахівців до вироблення єдиної думки серед дослідників акваторії Світового океану про розвиток геології океанів і морів.

Викладення основного матеріалу. З часу офіційного заснування в АН УРСР морської геології (XII-й рейс НДС «Михаил Ломоносов», 04.10.1962–09.01.1963 рр.) вона розвивалась за сценарієм, який потребує: науково-дослідного судна з екіпажем команди науковців і різномірної апаратури та обладнання, як палубного так і заборного, тощо. Тому підхід до розвитку геології океанів і морів в АН УРСР вирізнявся комплексним підходом до вивчення акваторії Світового океану.

Проаналізувавши в роботі [2] існуючі точки зору на майбутній розвиток морської геології в Україні, розглянемо запропонований нами сценарій, в якому наведуться невикористані внутрішні резерви, які на нашу думку, слугуватимуть швидкому відродженню морських досліджень в Україні.

Володимир Іванович Вернадський, який започаткував історію науки і техніки, як окремий науковий напрям, на питання, яке задавалося йому неодноразово: «Для чого потрібна історія науки?», відповідав: «Щоб знайти нове та не робити помилок минулого». Прикладів, коли забуте слугувало (і може слугувати) поштовхом до нового в розвитку природничих наук немало, не є виключенням і морська геологія. Достатньо згадати приклад, коли основні положення тектоніки літосферних плит уже були сформульовані (1972), французькими (Ле Пешон) та російськими (Л. П. Зененштайн, О. Г. Сорохтін, В. Ю. Хаїн та ін.) тектоністами, як раптом цілком випадково виявили давно забуту працю англійського вченого Османда Фішера «Фізика земної кори» (1889). У цій науковій роботі за О. Г. Сорохтіним, висловлені, хоча і безвагомими аргументів, всі основні ідеї сучасної тектоніки плит (формування океанічної кори в зонах розтягу, опускання океанічного дна в зонах стиску по периферії Тихого океану під острівні дуги і континенти, конвективні потоки підкорової речовини як рухомий механізм). Вочевидь, на час своєї публікації ці ідеї були настільки революційними, що не сприймалися науковим загалом і повинен був пройти тривалий

час накопичення фактичного матеріалу, для того щоб вони знов стали актуальними.

Нині геологія океанів і морів в Україні перебуває в стані стагнації і потрібно зробити все можливе для відродження цієї галузі науки. На наш погляд, є певні резерви, які можуть поліпшити стан морської геології.

Це, перш за все, поновлення співпраці на нових засадах із Гідрографічною службою Чорноморського флоту ВМС Росії та України. За радянських часів плідна співпраця між Академією наук та Гідрографічною службою дала змогу ретельно вивчити рудні мули в Червоному морі, відновити дослідження акваторії Південного океану, суттєво уточнити рельєф морського дна в Чорному морі, вивчити розповсюдження чорноморських каньйонів, тощо.

Нового витка співпраці між дослідниками акваторії Чорного моря з боку НАН України та військовими моряками може набути при реалізації ідеї створення мобільних експедиційних модулів для розгортання їх за короткий час на гідрографічному чи океанічному кораблі.

Відновлення співпраці НАН України та Гідрографічної служби Чорноморського флоту ВМС України та Росії частково зняло би дефіцит плавзасобів та дало змогу збільшити кількість морських експедиційних робіт в акваторії економічної зони нашої держави.

Розглядаючи довгострокову морську доктрину України, яка передбачає реформування, а то й відбудову плавзасобів різного призначення – військових, рибальських, вантажних, пасажирських, тощо доцільно було б для експедиційних досліджень побудувати декілька вітрильних суден (яхти, катамарани). Відносно невелика їх вартість при сучасному навігаційному обладнанні робить привабливою ідею проведення екологічних спостережень у бухтах, затоках, шельфовій смузі.

По третє. Перед дослідниками постає нагальна потреба переінтерпретації наявного фактичного матеріалу, який у вигляді керну донних відкладів, проб мулових (порових) розчинів, шліхів та фракцій, аналітичних матеріалів – результатів спектрального, рентген-флуорисцентного, термічного та інших видів аналізів зберігається в керноскховищі с. Велика Салтанівка Васильківського району Київської області. Єдине в Україні керноскховище, в якому зберігаються зразки донних відкладів Атлантичного, Індійського, Тихого та Південного океанів, Чорного, Середземного, Червоного, Азовського, Каспійського, Балтійського, Баренцевого, Білого, Чукотського морів, унікальні колонки донних відкладів Маріанської западини, жолобів Тонго і Кермадек, тощо. Керноскховище комп'ютеризоване, обладнане сучасною пошуковою системою і має вихід на європейські інформаційні системи. Переінтерпретація цього величезного фактичного матеріалу дасть змогу відповісти на цілу низку проблем літологічного та тектонічного характеру, побудови палеоокеанографічних реконструкцій, тощо. Суттєвий інтерес представляє також бібліографія наукових праць морських геологів України, яка нараховує на січень 2010 року близько 2380 друкованих та 120 рукописних наукових праць.

Четверте. Останнім часом особлива увага дослідників дна Чорного та Азовського морів зосереджується на вивченні нафтогазоносних та гідратоносних структур північно-західного та прикерченського шельфу. Окрім атмосферохімічної зйомки (І. Д. Багрій) до пошукових робіт доцільно залучити дистанційні методи дослідження морського дна за допомогою широкого спектра аерокосмічних методів (В. І. Лялько, М. О. Попов та ін.).

П'яте. Залишається невизначеним питання про забезпечення експедиційних досліджень «малими плавзасобами» – гідрографічними (промірними) катерами типу «Антарес» з відповідним апаратурним забезпеченням, які були б здатні виконува-

ти промірні та пробовідбірні види робіт уздовж берегової смуги, в затоках, лиманах тощо. Створення спеціалізованого маломірного флоту на базі інституту судновласника, яким може бути Морський гідрофізичний інститут НАН України або Океанологічний центр НАН України (в їх структурі є відповідні фахівці та великий досвід) сприяло б активізації експедиційної діяльності.

Шосте. Ще 1897 року в Петербурзі академік М. І. Андрусов висловив думку відносно доцільності створення Міжнародного інституту морської геології [1]. Він передбачав всю складність та витратність морських експедиційних робіт й прекрасно розумів, що лише спільними зусиллями провідних держав світу можна досягти реального успіху у вивченні дна Світового океану. У 1972 році професор Елізабет Манн Боргезе (дочка Томаса Манна, громадський діяч зі світовим визнанням) заснувала Міжнародний інститут Океану зі штаб-квартирою на о. Мальта. Інститут має 25 представництв у різних країнах. Це незалежна, неурядова, некомерційна міжнародна організація, яка існує на приватні пожертви та спонсорські внески. Мабуть було б доцільним створити і в Україні віртуальний інститут у комп'ютері на кшталт Міжнародного інституту Океану, залучивши до його роботи провідних вчених з морської геології не тільки Національної академії наук України, але й держав колишнього Радянського Союзу – Російської федерації, причорноморських країн – Туреччини, Болгарії, Румунії і т. д.

Сьоме. І нарешті, питання кадрового забезпечення морських геологічних досліджень. На сьогодні в Україні спостерігається певний дисбаланс при підготовці кваліфікованих кадрів. Якщо фахівці вищої кваліфікації поки що існують у необхідній кількості (серед них 19 членів Національної академії наук України – 11 академіків, 8 член-кореспондентів, 33 доктори та понад 50 кандидатів), то фахівців середньої ланки взагалі не готують. Відсутня підготовка техніків, майстрів бурової справи, аквалангістів-дайверів, гідронавтів тощо.

Висновки. Усвідомлення необхідності відновлення морських геологічних досліджень націлює фахівців на пошуки внутрішніх резервів, на мінімізацію та оптимізацію останніх під час експедиційних робіт.

Запропоновані нами дії спрямовані на відродження Національної програми досліджень Азово-Чорноморського басейну та окремих частин Світового океану.

Бібліографічні посилання

1. Ларченков Е. П. Геология в Одесском университете (Очерки истории кафедры общей и морской геологии) / Ларченков Е. П., Кравчук О. П., Кравчук А. О. – Одесса, 2009. – 536 с.
2. Митропольський О. Ю. Науково-дослідний флот України (минуле, сучасне, майбутнє) / О. Ю. Митропольський, С. Г. Половка. – Київ – Умань, 2008. – С. 129–139.
3. Щипцов А. А. Проблемы и перспективы развития морских экспедиционных исследований в научно-исследовательского флота Украины / А. Щипцов, А. Стажилов. – К., 1995. – 51 с.

Надійшла до редколегії 12.01.10